

ГЕНЕТИКО-ДЕРИВАЦІЙНІ ЗВ'ЯЗКИ ПРИКМЕТНИКА *GRÜN* У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Крепель В. І.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена дослідженню та аналізу генетико-дериваційних зв'язків прикметника *grün* на матеріалі фразеологізмів з цим кольоративом у сучасній німецькій мові. Розглянуто етимологію прикметника *grün*, розкрито механізм розширення його семантики та відображено стратифікацію вторинних значень цього кольоративу.

Ключові слова: генетико-дериваційний зв'язок, семантика, фразеологізм, кольоратив *grün*.

This article is devoted to the study and the analysis of genetic and derivational relations of the adjective *grün* (green) on the material of phraseological units with this adjective in modern German. It is considered the etymology of the adjective *grün* (green), it is uncovered the mechanism of broadening of its semantics and it is displayed the stratification of the secondary values of that colorative.

Key words: genetic-derivational relationship, semantics, phraseological unit, colorative *grün* (green).

Увага науковців до дослідження кольоративів у різних мовах і надалі залишається великою, що підтверджується значною кількістю підходів до їх вивчення, зокрема еволютивного, психолінгвістичного, когнітивного, лінгвокультурологічного, етнолінгвістичного, онтологічного, порівняльного та термінознавчого. Лексика на позначення кольору вивчалася з позицій її складу, семантичної структури, наявності конотативного та аксіологічного значення, стилістичних функцій, здатності до оказіональних модифікацій та участі у формуванні ідіоматичних картин світу.

Це пов'язане з тим, що лексико-семантична група кольоративів німецької мови відображає феномен кольору, присутній у житті людини завдяки наявності в неї кольорового зору, і цей феномен є надзвичайно значущим елементом людського буття. Кольоративи, під якими розуміють прикметники на позначення кольору і їхні конверсійні утворення – дієслова (напр. *anschwärzen, erröten, grünen*) та іменники (напр., *das Blaue, das Rot, das Grün, der Schwarze*), виконують не лише функцію називання кольору та кольорової ознаки, але й здатні до семантичних перетворень, входячи до складу іменникових композит, усталених словосполучень термінологічного характеру та фразеологічних одиниць (ФО), завдяки чому семантика кольоративів розширюється.

Метою цієї роботи є аналіз генетико-дериваційних зв'язків прикметника *grün*, які унаочнюють розвиток і розширення семантики цього кольоративу в німецькій мові.

Із реалізацією мети дослідження пов'язані такі **завдання**: розкрити етимологію прикметника *grün*; висвітлити мотивацію переосмислення первинного значення цього кольоративу; продемонструвати стратифікацію генетико-дериваційних зв'язків прикметника *grün* у німецькій мові; простежити зв'язок логічного, психологічного та мовного фактора в процесі вторинної номінації; виявити національні особливості сприйняття кольору *grün* у німецькому соціумі, які відображаються в мові.

Об'єктом дослідження є ФО з кольоративом *grün*, представлені різними типами семантичного злиття компонентів: фразеологічними сполученнями, тобто фразеологізмами, у яких переосмислюється один компонент, а інший зберігає своє номінативне значення (*grüne Grenze* – зелений кордон), фразеологічними єдностями (ідіомами) з повним переосмисленням їхнього компонентного складу (*jemanden deckt der grüne Rasen* – хтось помер, *букв.*: когось

покриває зелена трава) та фразеологічними виразами (прислів'ями, приказками) зі структурою речення (*wer sich grün macht, den fressen die Ziegen* – хто стає вівцею, того стрижуть [17, с. 283], тобто: хто занадто лаштується під інших, той може за це поплатитися).

Предметом дослідження є генетико-дериваційні зв'язки семантики кольоративу *grün* у німецькій мові.

Матеріалом дослідження є ФО з кольоративом *grün*, зібрані шляхом суцільної вибірки з німецьких, українських та російських фразеологічних, пареміологічних, етимологічних, тлумачних та термінологічних словників, а також із сучасних німецьких джерел художньої літератури, преси та публіцистики.

Актуальність дослідження полягає в тому, що виявлення генетико-дериваційних зв'язків кольоративу *grün* дає можливість досягнути логіку переосмислення цього прикметника в німецькій мові і зрозуміти мотивацію його переосмисленого значення в оказіональних авторських утвореннях та в політичному дискурсі, яка нерідко спирається на символічне значення кольору та кольоративні асоціації, пов'язані з певними носіями кольору в німецькому соціумі.

Правомірним є виокремлення в німецькій мові двох груп прикметників на позначення кольору, а саме – абстрактних та конкретних. До абстрактних кольоративів німецької мови належить замкнена група прикметників на позначення основних (базових) кольорів, виділення якої сягає найдавнішого періоду історії мови, це *schwarz, weiß, grau, grün, gelb, blau, rot*. Саме ці односкладові прикметники входять до складу фразеологізмів, на відміну від конкретних кольоративів з прозорою внутрішньою формою, таких, як *orange, violett, fliederfarben, khaki, bordeaux*. Винятком є лише два конкретні прикметники у складі фразеологізмів, які мають прозору внутрішню форму, однак піддаються переосмисленню, це прикметники *rosa* та *lila*: *etwas durch die rosa Brille ansehen* – дивитися крізь рожеві окуляри на що-небудь, бачити в рожевому світлі [17, с. 123]; *etwas ist nicht rosig* – (напр., про становище): непевне, хистке, не блискуче [18, с. 140]; *der lilaletzte Versuch* – остання спроба привернути до себе увагу (говорять про жінку в ліловій сукні). Мотивацією переосмислення прикметника *rosa* є психологічний вплив на людину цього кольору, який сприймається як приємний, теплий і викликає радість, безтурботність, а *lila* в народній німецькій етимології означає “невдоволений”.

Основні кольоративи є найбільш уживаними завдяки своїй абстрактності, стертії внутрішній формі вони можуть зазнавати всіляких семантичних перетворень. Саме абстрактні кольоративи, входячи до складу фразеологізмів, утворюють їхній семантичний стрижень, поєднуючись з іменниками конкретної чи абстрактної семантики.

Розвиток семантики позначень кольору в німецькій мові йде від конкретного до абстрактного, що є характерним для еволюції мислення і мови загалом [9, с. 14; 10, с. 139; 6, с. 109] і відображає одну з універсальних тенденцій історії розвитку мови – “тенденції до абстрагування елементів мовної структури” [2, с. 251].

Значення прикметників на позначення кольору ґрунтується на ономазіологічній категорії “ознаковості”, а сигніфікатом ознакових імен є поняття якості. Прикметники на позначення кольору належать до якісних прикметників, тому що означають власне ознаку, а саме – ознаку за кольором. Прикметники на позначення кольору не вказують на предмети, тобто не означають денотати, проте мають денотативну спрямованість, беручи участь у вказуванні на ознаку предмета за кольором. Лише в цьому смислі може йти мова про їхню денотативну функцію [3, с. 6]. Денотатом прикметників на позначення кольору є уявлення про колір реальних предметів, тому знакове значення прикметників розгортається і маніфестується в мінімальних двочленних синтагмах “означення + означуване”, наприклад: *grüne Blätter* – зелене листя. За класифікацією А. Н. Арутюнової [1, с. 332–340], прикметники на позначення кольору завдяки їхній функціональній властивості вказувати на ознаки денотатів, які вони мають або які їм приписуються, належать до предикатних слів.

Перенесення найменувань є результатом розхитування первинної функції мовних одиниць [7, с. 7], воно пов'язане з еволюцією внутрішніх системних відносин. Розхитування первинних функцій кольоративів, якими є функція називання і предикації кольорових якостей, відбувається в результаті прикладення готових мовних знаків до нових понять. Це стає можливим завдяки асоціативному характеру абстрактного мислення. Виникненню асоціацій, які викликає колір, сприяють категоріально-асоціативні та логіко-предметні зв'язки і відносини, які надають імпульси руху понять. Важливу роль у цьому процесі відіграє образне мислення людини.

Здатність кольоративів до розширення свого сигніфікату є відображенням ще одного внутрішньомовного закону, а саме – закону асиметрії плану змісту і плану вираження мовного знака.

Між означенням і означуваним, між предметом і ознакою встановлюються бінарні відносини, які детермінуються двома головними позамовними факторами – відносинами речей і їх властивостей в об'єктивній дійсності та логікою мислення, зазначає А. А. Уфимцева [8, с. 54]. О. М. Дзівак [4], яка досліджувала дистрибуцію прикметників на позначення кольору, відзначає відсутність у мові словосполучень, де б значення кольору реалізувалося в абстрактних іменників. Те саме можна сказати і про прикметники на позначення кольору німецької мови. Ці прикметники є синсемантичними, вони номінують ознаку субстанції і у своїй номінативній функції семантично і синтаксично залежать від іменника. Семантична несамостійність прикметників на позначення кольору як знаків первинної номінації пов'язана з тим, що вони “не мають власного екстенціоналу” [3, с. 3]. При лексичній номінації, сполучуючись із конкретними іменниками, прикметники реалізують свою головну семантичну ознаку – називання кольору субстанції.

Говорячи про ступінь сполучуваності німецьких кольоративів, слід відзначити широкі можливості сполучуваності цього розряду слів. Кольоративи німецької мови характеризуються семантичною мобільністю, вони можуть викликати семантичний зсув (частковий або повний) усього словесного комплексу і утворювати семантичний центр усталених словесних комплексів, фразеологізмів. Роль семантики кольоративів у фразеологізмів зростає, вони утворюють з іменником смислову єдність, наприклад: *auf einen grünen Zweig kommen* – процвітати, досягти успіхів; робити кар'єру; *nicht (або nie) auf einen grünen Zweig kommen, auf keinen grünen Zweig kommen* – не досягти успіхів у житті; *auch wir kommen einmal auf einen grünen Zweig* (присл.) – буде і на нашій вулиці свято [18, с. 354]. Семантичний центр, утворений прикметниково-іменниковою групою *der grüne Zweig*, виокремлюється і набуває переносного значення “успіх”.

Завдяки семантичній мобільності та широкій сполучуваності кольоративи німецької мови і сьогодні активно використовуються для утворення фразеологічних одиниць, які зазнають у процесі комунікації різних модифікацій, утворюючи фразеологічні серії дериватів, що дозволяє говорити про комунікативний динамізм фразеологізмів з кольоративами.

Однією з причин внутрішнього розвитку семантики деяких кольоративів, і зокрема прикметника *grün*, є генетико-дериваційні зв'язки, виявлення яких передбачає звернення до їх етимології, яка підтверджує верифікацію цих зв'язків.

Grün походить від германського *gro-ni*, яке утворене за “допомогою суфікса *ni* від германського кореня *gro-*. Кольоратив утворився від давньоверхньонімецького дієслова *gruoen* (середньоверхньонімецьке *grüezen*), яке означало “рости, зеленіти”. Дослідники етимології припускають, що давньоверхньонімецький прикметник *gruoni* і середньоверхньонімецький *grüene* означали колись “такий, що росте, пробивається” або “кольору трави” [12, с. 588; 13].

Семантична структура прикметника *grün* містить первинні (значення кольору) і вторинні значення, які утворюють певну стратифікацію. Синхронний зріз прикметників на позначення кольору, як і інші синхронні системи мов, пронизані “генетико-дериваційними зв'язками” [5, с. 427], вивчення яких дозволяє прослідкувати наступність значень і визначити внутрішню

мотивацію розвитку значення слова. Показовим у цьому випадку є кольоратив *grün*, при вивченні етимології цього слова було встановлено, що його зв'язки орієнтовані на семантику не існуючого більше в сучасній німецькій мові дієслова *gruoen* “рости, зеленіти”.

Семантична структура прикметника *grün* містить такі значення:

(1) зелений (значення кольору): *Sie trug eine grüne Hose*.

(2) хворобливий вигляд: *Sein Gesicht wurde grün vor langwieriger Krankheit*. – Його обличчя позеленіло від тривалої хвороби. До цієї групи можна віднести також фразеологізми, де зелений колір указує на зміну кольору обличчя внаслідок зміни психічного або фізичного стану: *grün und gelb vor Ärger / Neid werden* – позеленіти від злості / заздрощів; *jemanden grün und blau schlagen* – побити когось до синців; *sich grün und gelb ärgern* – дуже сильно розлютитися.

(3) належний до природи, до зелені та зелених насаджень: *grüne Lungen* – зелені легені (ліси, парки), *grüne Hölle* – зелений ад (тропічні ліси), *bei Mütterchen Grün* – на природі, *ins Grüne fahren, im Grünen sein* – їхати на природу, бути на природі, *grüne Weihnachten* – зелене різдво (різдво без снігу, коли тепло і ще видно зелену траву) [12, с. 588]. Вираз *grüne Grenze* – зелений кордон – має зараз уже кілька значень, а саме: 1) відрізок кордону між двома дозволеними прикордонними переходами; 2) протікання кордону повз або через внутрішні води, вживається ще вираз *blaue Grenze*; 3) кордони між країнами ЄС, учасниками Шенгенського Договору) [20]. Ці приклади демонструють розвиток семантики від деривативної семи “належний до природи” до семи “дозволений для вільного пересування”.

В ідіомах, які створюють образ, також пов'язаний із зеленою травою, має місце цілісне переосмислення всього словесного комплексу, який виступає для евфемістичного позначення смерті: *jemanden deckt der grüne Rasen* – хтось помер (когось накриє зелена трава), *ein grünes Kleid angezogen haben* – померти (одягти зелену сукню).

Група сталих словосполучень, де кольоратив *grün* уживається у прямому значенні або ж відображає асоціації, пов'язані з природою, зеленими насадженнями, є досить репрезентативною. Так, стале словосполучення *das Grüne Herz Deutschlands* означає вкриті зеленими лісами Тюрингію, а сталий вираз *die Grüne Insel* слугує для образного позначення Ірландії. Будівля з характерним зеленим куполом, де розташована Дрезденська колекція творів мистецтва, називається *das Grüne Gewölbe* і часто використовується для метонімічного означення самої виставки [12, с. 588];

(4) недостиглий, незрілий: *Diese Kirschen sind noch grün*. – Ці вишні ще зелені; також *grüner Apfel* – зелене, нестигле яблуко, *grüne Bohnen* – зелена, нестигла квасоля [12, с. 588];

(5) сирий, свіжий: *grüner Formsand* – сирий формувальний пісок [19, с. 977]; *grüner Hering* – сирий оселедець, *grüne Klöße* – кляцки із сиріої протертої картоплі [12, с. 588];

(6) молодий, недосвідчений: *die grüne Puppe* – недосвідчена молода дівчина; *jemand ist für etwas noch zu grün* – хтось ще занадто недосвідчений для чогось; *der Junge ist noch zu grün für solche Entscheidung* – хлопець ще занадто зелений (молодий, недосвідчений) для такого рішення; *noch grün hinter den Ohren sein* – бути ще жовторотим, недосвідченим; *Grünschnabel* – недосвідчений галасливий молодий чоловік; *Grünzeug/grünes Gemüse* – недорослі, недосвідчені молоді люди [14, с. 115].

Всі ці значення беруть свій початок від основного значення прикметника і пов'язані з називанням кольору прямолінійно, тобто на підставі схожості кольору (1) → (2), (1) → (3), (1) → (4), або в результаті метафоричного перенесення із сфери неживої природи у сферу характеристики людини (1) → (4) → (6). Дериваційні зв'язки прикметника *grün* простежуються також при метафоричному перенесенні за схожістю вражень. Значення “сирий, свіжий” виникло як дериват від значення “нестиглий, незрілий”. Воно не пов'язане прямолінійно зі значенням кольору, тому що означувані денотати не мають зеленого кольору (*grünes Holz* – сире дерево, сира деревина). Завдяки образності та асоціативності мислення семантична

структура прикметника *grün* (і інших абстрактних кольоропозначень) розширюється шляхом встановлення опосередкованих асоціативних зв'язків. Похідними значеннями, які закріплені в семантичній структурі цього прикметника і які завдячують своєму виникненню фразеологічним одиницям, є *незрілий, молодий, недосвідчений, сирий*.

Нарощення семантики може здійснюватися також через фразеологічно зумовлені значення:

(7) вільний, безперешкодний: *jemandem grünes Licht geben* – дати зелене світло, тобто дозволити; *grüne Welle* – зелена хвиля, коли, рухаючись на певній швидкості, можна безперешкодно проїжджати світлофори [12, с. 588]. Асоціації спрацьовують за схемою “причина → наслідки”. Причино-наслідкові зв'язки перенесено у сферу діяльності людини: безперешкодний проїзд → свобода дій людини. Генетично пов'язаним із значенням “безперешкодний” є також значення “безпечний” *sich im grünen Bereich befinden* – бути в порядку, перебувати в безпечній зоні, на протилугу від *sich im roten Bereich befinden* – перебувати в небезпечній зоні.

(8) успішний, приємний: *auf den grünen Zweig kommen* – досягти успіху. Переосмисленню цього фразеологізму сприяють традиції, звичаї, що породжують символіку кольорів, і референтні пресупозиції. У фразеологізмі *auf den grünen Zweig kommen* має місце метафоричний зсув усього словесного комплексу, цілісне переосмислення, що генетично походить від колишньої традиції німецького народу під час продажу землі вручати покупцю клаптик дерену із зеленою гілочкою як символом успіху та процвітання [15, с. 483]. Таким чином, лексичне значення компонентів словесного комплексу створює образ, який лежить в основі переосмислення. Зелений колір асоціюється в німців з природою, молодим зеленим листям, свіжістю, успіхом, дозволом, хорошим ставленням до когось: *komm an meine grüne Seite* – сідай біля мене (зліва, де міститься серце) [12, с. 588]; *jemandem grün (nicht grün) sein* – добре (погано) ставитися до когось [16, с. 237]. Цікавим є той факт, що семантична структура цього прикметника може містити як нейтральну оцінку, так і позитивну або ж негативну: *ins Grüne fahren* (нейтральне значення) – їхати на природу, *auf einen grünen Zweig kommen* (позитивна оцінка) – досягти успіху, *noch grün hinter den Ohren sein* (негативна оцінка) – бути ще молодим, недосвідченим;

(9) належний до Партії зелених Німеччини, яка виступає за чисте довкілля. На політичній арені Німеччини “зелені” в 70-ті роки почали виступати за захист природи та довкілля і в 1980 році була заснована Партія зелених, яка своїм взірцем мала природозахисну організацію Greenpeace [10]. Зелена фарба має стійкі асоціації з природою, а тому і в об'єднанні Bündnis 90 / Grünen партійним кольоровим ідентифікатором залишилася традиційна зелена фарба, яка активно використовується в партійній агрибутиці для демонстрації партійних принципів захисту довкілля і збереження здоров'я людей.

Мовою фарби виражаються також зміни в політичних настановах, журналісти охоче послуговуються кольоративами для влучних характеристик та коментарів щодо політичних подій та розвитку партій, наприклад: “*Grün matt – gelb satt*”, “*Die Gelben sehen grün*”, “*die Roten sind nur noch rötlich, die Ökopartei kaum noch grünlich*” [11].

Особливо часто спостерігаються політичні кольоративи в друкованих та електронних мас-медіа в заголовках статей перед виборами і після них, коли обговорюються результати цих виборів і створення можливих коаліцій: *Grün-Schwarze Bündnisse – Sonderfall oder zukunftsweisend?* (Deutschlandfunk, DLF-Magazin, 12.05.2016), *Grün-schwarze Koalition in Baden-Württemberg – Nur ein Bündnis auf Zeit?* (Deutschlandfunk, Kommentare und Themen der Woche, 7.05.2016), *Schwarz-Rot-Grün in Sachsen Anhalt – grünes Licht für die Kenia-Koalition* (Deutschlandradio Kultur, Studio 9, 23.04.2016), *Ampelkoalition für Rheinland-Pfalz – Von “Körnerfressern” und “Klientelpolitikern”* (Deutschlandradio Kultur, Länderreport, 19.04.2016) [11].

Журналісти витончено користуються потенційними можливостями політичного дискурсу, коли комуніканти (адресант інформації і її адресат) мають певні фонові знання для того, щоб акт комунікації був повноцінним, змістовно і прагматично завершеним. Людина, не обізнана

з політичним ландшафтом Німеччини, з використанням кольоропозначень для ідентифікації певних партій, матиме труднощі з декодуванням прочитаного або почутого і, напевне, не зрозуміє таких назв коаліцій, як, наприклад, *Ampel*-, *Kiwi*- або *Keniakoalition*. Так, коаліція *die Ampel* (світлофор: червоний–жовтий–зелений) означає коаліцію Соціал-демократичної партії Німеччини (СДПН), яка презентує себе червоним кольором, Вільної демократичної партії (ВДП), яка маркується жовтим кольором, та Партії зелених. Об'єднання партії Зелених із християнськими демократами (ХДС) політики та журналісти іменують *Kiwi* (поєднання партійних кольорів чорного і зеленого нагадує екзотичний темно-зелений фрукт ківі), гуртування ХДС, СДПН та Партії зелених отримало назву *Kenia* за кольорами чорно–червоно–зеленого кенійського прапора. У всіх випадках маємо справу з метонімічним перенесенням, неологічне переосмислення комбінації кольорів має ситуативний характер і не обов'язково закріпиться в мові, проте ще раз демонструє асоціативний характер мислення, здатність основних позначень кольору німецької мови до переосмислення, тобто взаємодію мовних та позамовних факторів у процесі переосмислення позначень кольору.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Номинация и текст // Языковая номинация. Виды наименований / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Наука, 1977. – С. 304–345.
2. Березин Ф. М. Общее языкознание / Федор Михайлович Березин, Борис Николаевич Головин. – М. : Просвещение, 1979. – 416 с.
3. Вольф Е. М. Грамматика и семантика прилагательного (на материале иберо-романских языков / Елена Михайловна Вольф. – М. : Наука, 1978. – 200 с.
4. Дзивак О. Н. Лексика на обозначение цвета в современном украинском литературном языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.02 / Ольга Николаевна Дзивак. – К., 1974. – 34 с.
5. Кацнельсон С. Д. Послесловие // Значение и структура языка (пер. с англ.) / Соломон Давидович Кацнельсон : У. Л. Чейф. – М. : Прогресс, 1975. – С. 407–427.
6. Мурьянов М. Ф. К интерпретации старославянских цветообозначений / Михаил Федорович Мурьянов. – М., 1978. – № 5. – С. 73–110.
7. Телия В. Н. Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке / Вероника Николаевна Телия. – М. : Наука, 1981. – 269 с.
8. Уфимцева А. А. Семантика слова // Аспекты семантических исследований / Анна Анфилофьевна Уфимцева. – М. : Наука, 1980. – С. 5–80.
9. Шерцль В. И. Название цветов и символическое значение их / Викентий Иванович Шерцль. – Воронеж, 1884. – 70 с.
10. Gipper H. Die Farbe als Sprachproblem / Helmut Gipper. Sprachforum. – Münster, Köln. – 1955. – № 2 – S. 135–146.
11. Schüler Bernd. Farben als Wegweiser in der Politik [Електронний ресурс] / Bernd Schüler. – Режим доступу : <http://www.bpb.de/apuz/29753/farben-als-wegweiser-in-der-politik?p=0>

Джерела ілюстративного матеріалу

12. Deutsches Wörterbuch / Gerhard Wahrig. München: Verlagsgruppe Bertelsmann GmbH, Mosaikverlag GmbH, 1986 – 1493 S.
13. Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm auf CD und im Internet / Kompetenzzentrum für elektronische Erschließungs- und Publikationsverfahren in Geisteswissenschaften. Universität Trier [Електронний ресурс] / Woerterbuchnetz. – Режим доступу: <http://www.woerterbuchnetz.de/WDB/>
14. Wörterbuch der deutschen Alltagssprache / [Heinz Küpper: dtv-Wörterbuch der deutschen Alltagssprache] / in 2 Bd. Band 1: A-Pep // München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1971 – 238 S.

15. Wörterbuch der deutschen Alltagssprache / [Heinz Küpper: dtv-Wörterbuch der deutschen Alltagssprache] / in 2 Bd. Band 2: Per-Z // München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1971 – S. 239 – 484.
16. Немецко-русский фразеологический словарь / [сост. Л. С. Бинович и Н. Н. Гришин, под ред. Малиге Клаппенбах и К. Агрикола]. – М. : Русский язык, 1975. – 656 с.
17. Німецько-український фразеологічний словник / [укл. Володимир Іванович Гаврись, Ольга Петрівна Пророченко] / у 2-х т. Т. 1: А-К. – К. : Радянська школа, 1981. – 416 с.
18. Німецько-український фразеологічний словник / [укл. Володимир Іванович Гаврись, Ольга Петрівна Пророченко] / у 2-х т. Т. 2: L-Z. – К. : Радянська школа, 1981. – 382 с.
19. Русско-немецкий политехнический словарь. – 1996. – 1188 с.
20. https://de.wikipedia.org/wiki/Gr%C3%BCne_Grenze